

Sz. Tóth Gyula

Ködöböcz Gábor: Kiss Benedek

Viszonylag régóta foglalkozom Ködöböcz Gábor munkáival. Mert foglalkoztatnak. Többször írtam róluk. Legutóbb a *Szépen magyarul, szépen emberül* című tanulmánykötetéről készítettem elemző értékelést, összegzésnek szántam. Megjelent írásban: *A tanító úr kosara. Ajándék mindennapi tűnődésekre*, Partium, 2014. ősz, 60-66. (<http://www.unit-art.hu/cikkek/partium-lapozo.html>), és elhangzott szóban, Egerben, a Kálvin Házban 2015. március 16-án. Azt hittem, mindent elmondtam a tanár, irodalomtörténész alkotói tevékenységéről. És tessék, most a Kiss Benedekről írt monográfiával lepett meg, mintegy jelezve: „nincs vége”. Feladatnak vettem, nekiduráltam magam. Ez más műfaj, természetesen tetten érhetők a már ismert eljárások, de bővül a repertoár.

Ködöböcz Gábor módszeréhez tartozik a beleérzés, az átlényegülés. Mint a gyöngyhalász: belemerít, felhoz részleteket, melyek egészszé állnak össze. A költeményekből (mintegy nyolcszázat átfogva), a művekből (kötetektől) „portrékat” farag. Ezek, mintegy szóikonok, nyelveliefek külön is megállnak, de kompozíciót alkotnak, összeáll az életmű-katedrális. Hogyan? Mert ez még nem minden.

Ködöböcz Gábor zenei érzékkel (is) használja a nyelvet. Belebújik a dallamba, átveszi az akkordokat. Ez egyfajta attitűd, de korántsem csak empátia. Beleilleszkedik a vizsgált szövegbe, partnerének mondókájába, beszélget vele. Nemcsak olvassa, nemcsak hallgatja, de a másik hullámhosszára hangol, zenei, gondolati, s így annak érzelmi világába kerül. Azonosul vele. Azonosulva ismer/kedik. Hozza a magáét, a maga tartását udvariasan, de határozott háttérfigyelőként tartva készenlétben. Így közelít. És a két világ, a megismerő és a megismerendő így találkozik – harmonikus készenlét alakul. A két világ összevegyül. Nem azt hozza ki, amit tudása – minden áron – megkövetel, a harmonikus birkózásban megismertet, megemeli a megismerendőt, tudatos és érzelmi alkotói alázat ez – új születik. Amikor Ködöböcz érzelemmel vegyített racionalitással belemerül, belevegyül, akkor éppen ezekkel a fogódzókkal ki is lép. Ki tud lépni. Felszínre hoz valami újat. Ezt megszenvedí! Nem csak megismertet, nem csak csillogó elemzést prezentál, és nem csak produktumot tesz le. Nem csak remek szintézist hoz létre. Újat, művészt alkot. S mert „nekifeszül a gondolkodásnak”, összeölelkezik a megismerendővel, nem „végterméket” termel, hanem valaminek a kezdetét mutatja fel. Így ölelkezik egymásba – mint lendítő ellentétek – a kezdet és a vég.

És azon túl... máris Heideggernél tartunk, a „dolog és a nyelv” viszonyánál. (A Kiss-mű a dolog, mely él, mozdul, fordul, hat, ahogyan a feldolgozó irodalmár mozgásba hozza, megforgatja.) Ködöböcz rendelkezik a közelítés sajátos eszkö-

zével, képességével. Nem nyelvről vitázik, hanem nyelvről értekeznek – gondolkodás, beszéd, nyelv együtt. Vagyis: értelem. Kiss Benedek a beszélgető társ, az ő belső világából hoz felszínre „valamit”, mely egyszermind visszatekintés. Megjelenik annak felfogása, meglátása. Kődöböcznél „az a nyelv beszél, akit” megszólaltat, s ahogy a beszélője megszólal. A nyelv zeng. Így teljesedik ki igazán, túl a mondottakon. Az üzenetet a tiszta beszéd hordozza, tiszta beszéd ott van: ahol a „mondanivaló megfelel a mondottaknak, s így eredeti gondolat lesz”. Ilyen tiszta beszéd Kiss költészete. Kődöböcz beszéde is költői. Kődöböcz nyelvelő irodalmár – eredeti gondolatokkal. Nem tolmács, nincs szüksége hermeneutikai eljárásokra, nyelvet beszél, nyelvet beszélőnek.

Kiss Benedek világából így jelenik meg a „hagyományos módon felfogott szépség”, amit Gábor a Kosztolányi-felfogással erősít (8. o.), a magyarságföltés, a táj, ember, kultúra, a természetélmény, a „kondicionált reflexek”, a kapcsolódások éppen a Kilencek csoportjához, vagy másokhoz, a létmegértés, a sorsvállalás, a meghitt viszony a gyermekkorral, a meditálás, a költőiség, a szakmaiság. Ó, és a szerelem... és a többi létmentő hordozók.

Az külön megér egy misét, hogyan áll össze, hogyan épül fel a monográfia mint egész. Gábor a nyelvnek a kép- és szimbólumjellegét juttatja előtérbe, ezek az összekötő fonalak, plusz a nyelvi strukturáltság. Ezeket követve fogja meg az érzelmeket, gondolatokat. A szellemiséget. Így köt. Nem darabokat tesz egymásra, elemzésről elemzésre haladva. Megtehetné, van, aki így csinálja. És így is összeállna a monográfia. Ehhez még támaszként belekerülnek a főszereplőről készült elemző írások, és kész a produktum. De hogyan jelenjen meg, és főleg, hogyan illeszkedjen mindehhez az életrajz? Gábor ezt nem bontja külön fejezetekre (gyerekkor, Akasztó, iskola, egyetemi évek stb.). Illetve: ez az, ami „nem csak szintézis” – Kiss Benedek költői világában jelenik meg az élete, és vonulnak a „szakaszok”. A monográfia így lesz kompozíció. Zseniális megoldás! Mire a fotókhoz érünk (persze olvasás közben is oda-odalapozunk), már ismerjük a költőt, az embert, szűkebb és tágabb társas környezetével, lokális (táj, Szent György-hegyi borospince, otthon, protokoll-megjelenés) megközelítésben. Emberi, költői alakulásában.

A műfajt tekintve is – ideértve az attitűdöt, a módszert – nagyszerű alkotásnak vagyunk tanúi. Ami egyben hatalmas munka, időben, fizikailag, pszichikailag. És mennyi tudás. De hát nemcsak a költészet mesterség, szakma, a monográfiaírás is az. Gábor pedig kitűnő szakember, mély, többszínű diszciplináris elméleti felkészültséggel. Könyvében, az *Előszó helyett* részben, a költőre hivatkozás folytatása és áttételezése nyomán mondhatjuk: Kődöböcz Gábor képi, gondolati egységet teremt, nyelvi erőt sugárzó, koherens szemléletű alkotást hoz létre, művet, ahogy a zene- vagy képzőművészeti kompozíciók is születnek. Szól is, látjuk is.

Kődöböcz megvalja: Kiss Benedek misztériumszerű költeményei szíve szerint

valók, ezeket olvasva maga is „otthonosabbnak, teljesebbnek” érzi a létet. Így van ezzel a monográfia olvasója. Segíti a világban való eligazodásban, mely „a létben való otthonosság a belső béke és a külső harmónia nélkül egyáltalán nem lehetséges”, miképpen a költővel folytatott interjúk erősítik a monográfust. Így van ezzel a monográfia olvasója is. Aki szépen, lassan, a bevont fél szabadságával kötelezően élve, részisművelő lesz. (Merthogy Kiss költészetéről eddig halvány, töredékes ismeretei voltak.) És jön a (nem vég)termék folytatása.

Ködöböcz Gábor tulajdonképpen nevel az irodalom művelésével. E műveltségterülethez megvan a filozófiája, nemcsak ismereteket közöl, hanem filozófiát közvetít. Mindezt gondos-szorgos termelőmunkával teszi, mint a kertépítő, aki nem felejt a kis palántát, öntözi, dönti a tőkét, ha kell – így teljesedik ki a kert formája, egészsége. Vagy mint a szőlőművelő, aki egyenként vizsgálja a szemeket, alapos metszéssel, ápolással termést varázsol, hogy finom bor forrhasson a hordóban. Szép és hasznos. Vagyis, követi a szentenciát: „Tudni akarsz? Tanulj meg látni.” Ahogy Babits is hirdeti. És Ködöböcz *láttatni* is megtanult. Nem fél az induktív aprómunkától, tudja: „Az indukció és a dedukció együtt alkotják okoskodásunkat”, ahogy Babits Mihály írta a *tantárgy filozófiájához Irodalmi nevelés* című munkájában 1910-ben. És köszönet, hogy a Magyar Művészeti Akadémia „közelképeket” ad közre szép kivitelben a magyar írókról, költőkről, és módjában áll megtisztelni példányokkal a motiváltan figyelő érdeklődőket.

2015. május 1.

(Magyar Művészeti Akadémia, Budapest, 2014)

Gál Sándor

A szülőföld lírai enciklopédiája

Kulcsár Ferenc: Kerek világ közepében

Valamikor a múlt század hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján írtam le magamnak egy dolgozatomban bevezetőjeként az alábbiakat: „Hiszem, hogy vannak kiapadhatatlana forrásaink, amelyekhez visszatérünk. Hiszem, hogy vannak arcok, nevek, házak, fák, virágok, amelyek mindig velünk vannak. S azt is hiszem, hogy csak ezek által lehet teljes az életünk. Mert valami csoda folytán – bárha értelmünk tagadja is a csodákat – az arcok, a nevek, a szavak, a virágok életünk részévé lettek, felszívódtak ösztöneinkben, s egy belső tér részévé váltak, amelyben együtt és egyszerre van jelen a tegnap és a ma – a teljes idő. (...) Mert ez a tér együtt adja a szülőföld teljességét.”

Szóval itt a „Kerek világ közepében” élhető meg egy csoda-világ, ha képesek vagyunk arra, hogy magasba emeljük és lakhatóvá tegyük. Elsősorban a magunk számára, mert csak akkor adhatjuk át az e g é s z e t az EGÉSZNEK – a nemzetnek! – ha életté tudjuk fogalmazni.

Amit Kulcsár Ferenc e téren elvégzett, azonban még ennél is több – félelmetesen több! – hiszen ilyen gazdag, pontos tablót a magyar irodalom sok száz éves folyamatában hiába keresnénk. S egyként vonatkozik ez a lírai fejezetekre, a kötet végén található szójegyzetek halmazaira, nemkülönben Gyenes Gábor rajzaira is...

...És én most itt állok e „Kerek világ közepében” és gyönyörködök e táj és tér történelmi mélységeiben, egében, földjében, vizeiben, ticcék, nádasok, homokhátak szín-kavalkádjában – akárha Csontváry óriás-vásznai vetnének hullámokat az időtlenségben – , ahogy egymást erősítve sorakoznak – örök paralellák! – varázslatos verssorok, s ahogy fölmerülnek a rímek – virág-harangok – s megcsendülnek a sorvégeken...

A sodródó patakok víz-surrogásának zenéje, egymásra-találása, az összeölekezésük tiszta erotikája, felettük pedig a madarak éneke-röpte, s az otthonaik fészekmelege...

És hiába próbálok kiszabadulni – józan olvasóvá lenni – a varázslat tovább sodor, akárha az én „otthoni” folyóim áramlása egyesülne az itteniekkel... Vagy amikor egykor álomban az Égi Folyó, a Tejút, találkozott a Duna nyári csendjével... Aztán a ticcék nádas-kákás-vízirózsás moccsatlanságán átsiklik egy vízibogár...

Ismerem ezt a bodrogközi-ungi tájat magam is, sokat jártam arra, gyűjteni, leírni hagyományait, szokásait – de én n e m ú g y i s m e r e m , amiként Kulcsár Ferenc. De tudom, mi a só-potroh, miből készül, és hogy mi a „köszönőbot”, –

mert volt „támaszkodó” bot is –, az előbbinek olyan tekintélye volt – Nagyráskán Babincsák bácsi, öreg pásztor adta kezembe –, hogy amikor a pásztor magával vitte a kocsmába, a botnak a kocsmáros külön kihozott két deci bort...

S a Tulajdon FŐ Neveink sokasága!

Irodalomtörténelmi pillanat részesei vagyunk. Itt nem „szövegek „állnak”, hanem költemények – az élet. Az életünk. Ettől a csoda! S nem csak megélni – kimondani is öröm.

Kulcsár Ferenc első verseskötetének fragmentumai is már ezt a csoda-látást invokálták, amikor szüleiről beszél: „Hogy mindenképp megérts, hát azt mondom: anyám megöregedett. Egypár hajszála a földre hullott az ajtó és a kapanyél között.” Apját pedig szinte mitikus pásztornak mutatja meg, akinek „az alkonyi ég alatt felhőbe szivárgott a vére”, s akit nagynak lát: „az a pásztor ott köszáli sas.”

Vallom és hiszem, hogy valahányunk szülői tája önmagában a „kerek világ közepe”, egy és oszthatatlan egész. Kulcsár Ferenc ezt az e g é s z e t képes volt egyetlen – már-már mérhetetlen és felfoghatatlan – metaforává emelni.

Csak megismételhetem, hogy irodalomtörténelmi pillanat részesei vagyunk, amikor Kulcsár Ferenc szülőföldjének lírai enciklopédiáját kezünkbe vesszük. Benne vagyunk valahányan, és ami bennünk van l é t e z ő, megidézhető a maga szépségével, verseinek sugárzó erejével és fényével.

(AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2014.)

Kaló Béla

A hiány teljességének vállalása

Baka Györgyi: Gyermekkorom madárszíve

Minden magatartásnak megvan a maga barokkja vagy olajnyomata.

Baka Györgyi verseskötetét olvasva egy mitikussá, egzisztenciálissá tett családi album töredékei tárulnak föl, egy szakrálisan elfogadott, megbékélt létforma kutató – visszakereső attitűdjével. Valahogy az az olvasó érzése, hogy itt a *hiány* teljességének vállalása folyik, az életáldozat ellenében egy elfogadott, jelenbeli létmódé.

Mielőtt szeretetlenség-sivatagként definiálnánk a vallomásos visszakeresésnek ezt a homogénnek tűnő sorozatát, gondoljunk abba bele, hogy itt voltaképpen identitáskeresésnek vagyunk tanúi. Ahol az élőkre tekintettel kell lenni, míg a halottaknak csupán az igazsággal tartozunk, ahogyan ezt Voltaire fogalmazta meg egykoron.

A költő, az ember lelki gótikát épít, formáz meg. Keresi múltjának szövedékeit, amit vállal is, visszaásva-hatolva a gyökerekig:

beleöltözöm sorsomba,
szorít, formál, kiserked, felfénylik
mélybe rejtett gyökereimből
őseim konok küzdelméből
eltörölt könnyeikből
a megnevezhetetlen hívás
(Egy régi kép)

Drámai sűrítésű szabadversek ezek a lírai darabok, melyekben a sorok mögött ott bujkál a közvetett látomás, amelyet az asszociációkba komponált szavak hozhatnak felszínre.

Baka Györgyi olykor háttérbe vonja a képet, hogy helyet adjon meditatív gondolatainak. A költő tudatában elraktározódnak bizonyos tények, a maguk rendjén akár hétköznapiak, közönségesek – de egyszer csak váratlanul élményként, ihletforrásként kezdenek működni, s ezek beilleszkednek abba a rendbe, amely az alkotót és az embert folyamatosan foglalkoztatja.

A gyermekkor, a szűkebb szülőföld környezete egyfajta zárt családi albumot alkotnak, ahová betekintést nyújt az olvasónak a lírikus:

gubózódom őszi avarba
vérbolyhos anyai ölbe
visszaforradva
meg – nem –születetten
(*Belső Napfogyatkozás*)

A belső magány is elviselhetetlen olykor. A költő is arra vágyik, hogy létének nyoma legyen az emberiség nagy könyvében. Övé kell legyen a megértés aktusa.

A legegyszerűbb dolgok következnek be a legnehezebben, ahogy az egyszerű kérdéseket néha csak bonyolultan lehet megfelelni.

Így hát nincs menekvés, ha felfogtad, mi az értelme ennek az egésznek. Hogy mi a vándorút magányos értelme. A vándorúté, amely egyszer csak a rég kitaposott ösvényen találja magát. Nem szakadhatunk el emlékeinktől, a kötődéseinktől, a közösségeinktől, a csoportazonosságunktól; nem szakadhatunk el az örökségünktől, bármi is az. Nem vethetjük el a mítoszt (vagy csak nem vagyunk rá képesek), nem vonhatjuk ki magunkat a hatalma alól.

Az anya, az apa képe, a gyermekkor tükörcserepei. A lényeg, hogy odahajoljunk a többiek kínja fölé. Időnkénti hallgatásunk egy átláthatatlan belső űrt takar. Csálódások és beteljesülések, napi fáradság – a történelem olykor belép az életünkbe.

A világ olykor átszerveződik, a mi belső világunk is, s olyankor félelmetesen pontosan és élesen látjuk múlt és jelen összefüggéseit:

Közelre s távolra egyszerre látok,
elárasztanak változó erősségű
rezgések, az idő nélküliség
hullámozó végtelenje,
a mindent átható egység
szívárványos ölelése, lüktető
belülről bimbózás, növekedés.
(*Gyermekkorom madárszíve*)

Nagyon egységesnek hat ez a kötet, ahol a költő múltbelit és jelenvalót egymáson átjátszatva teremt távolságot.

Baka Györgyi verseinek igazi ereje a drámai sűrűségű, felgyülemlett lélettöredékek súlya és a szakrálisan békés, lehiggadt hang között feszül, s ez a nyilván nehezen megtalált szimmetria és egyensúly adja eme költészet igazi lényegét.

Az olvasó csak remélheti, hogy a lírikus a teljes igazságot ismeri. Mármint a közember számára olykor felfoghatatlan történéseket is, amelyek formálják, zilálják vagy teljessé varázsolják életünket.

Az élet puszta túlélésén túl az embernek szüksége van egy belső tükörrre, sárguló noteszlapokra és fényképekre, s csak az agyban elraktározható emlékfoszlányokra is, amelyek olykor változnak, formálódnak a múltó idővel.

S közben a világ gépezete egykedvűen dolgozik tovább, hallani az érzékeny szerkezet halk moraját.

(Budapest, Budapest, XV. kerületi Önkormányzata, 2014.)

Madarász Imre

Eroto-retró

Tóth Eszter Zsófia – Murai András: Szex és szocializmus

Michel Foucault, Georges Bataille és az Annales iskola óta nemigen vitatható, hogy a szexualitásnak is van története, a szex is komponense a történelemnek, a szexuális kultúra a kultúrtörténet fontos része. Tóth Eszter Zsófia és Murai András a „magyar szextörténet” egy fejezetét írták meg, vagy ha így jobban tetszik, a Kádár-kort „szexcentrikusan” tárják elénk. Nem egy monográfia teljességigényével és rendszerességével, hanem korábbi tanulmányaikat gyűjtve össze. A tanulmánykötet a címébe foglalt „szex és szocializmus” kapcsolatának néhány jellegzetes és érdekes kérdését járja körül, illetve illusztrálja, némiképp hasonlatosan a szöveget kiegészítő képanyaghoz.

A recenzens számára a legérdekesebb az államszocializmus szexviszonyainak hagyatéka és aktualitása a mi jelenünkben: pártállami szexörökségünk. Noha a mai meghatározó közbeszéd és közhiedelem cáfolja vagy elhallgatja, éppen a programszerű antinacionalizmus és a csúcsra járatott abortusz éveiben lobbant fel különleges hevességgel a vita a népesedéspolitikáról és a nemzethalál-vízióról. A hatvanas években, amikor több művi vetélés volt, mint gyermekszülés, egyidejűleg hódítottak a fogamzásgátló tabletták mint a szabad szex biztosítékai és a gyes (gyermekgondozási segély) mint a több gyermekvállalás elősegítője, ugyanazon társadalmi probléma két oldalaként. Az egyikéről folyó úgynevezett „kicsi vagy kocs” polémiákban (arról hogy nagy családban élünk-e kis pénzzel, vagy kis családban nagyobb jólétben) markánsan konzervatív hangütéssel szólaltak fel olyan későbbi jobboldali politikus-közírók is, mint Csurka István vagy Fekete Gyula. De a nyitott házasság első „apostola” is a sajtónyilvánosság elé lépett Szilágyi Vilmos személyében a hetvenes évtized vége felé, akkortájt, amikor Miskolczi Miklós diagnosztizálta a monogám családmódellet tényleges mély válságát, és Magyarország a válások számát tekintve negatív rekorder lett.

A Veres Pál-féle szexológus orvosok levelezésrovatából és a leszbikus témájú *Egyémásra nézve* című film fogadtatásából kiviláglik, hogy a szexuális kulturáltság milyen elképesztően alacsony színvonalon állt egy olyan országban, amely a politikai szólalásokban magát forradalminak hirdette, a mindennapi valóságban azonban mélységesen maradi volt, nem csupán elmaradott. A „gulyáskommunizmus” álszent prüdériájának paradoxonját még zavarba ejtőbbé teszi, hogy a Magyar Népköztársaságnál sokkal diktatórikusabb, elnyomóbb Stasi-uralta Német Demokratikus Köztársaság a maga nudista strandjaival és az ágyban „eman-

cipált” leányaival a nemi szabadság irigyelt mintapéldájának már-már nyugatos szexparadicsomnak tetszett – valóban tetszett! – mifelénk.

A prostitúció tiltásának és eltűrésének egyvelege a kádári éraban előkészítette azt a történelmi korszakfordulót és politikai rendszerváltozást túlélő képmutató gyakorlatot, miszerint a „szexpiacot” egyszerre kriminalizálják és hagyják elszabadulni a törvények alól, vagyis végső soron belekergetik az alvilág karmaiba, bugyraiba, pénzcsatornáiba.

Sokkal látványosabb fordulat következett be az erotográfia és a pornográfia terén. A Vasfüggönyön innen Magyarország a Hegyeshalomnál becsempészett dugi videokazetták fogyasztóinak országából az ezredfordulóra pornóipari nagyhatalommá, az európai „felnőttfilm”-gyártás egyik központjává, fő-pornóexportórré vált.

Tóth Eszter Zsófia és Murai András retrospektív szexpanorámája a mának szól – s egy kicsit, tanulságai révén, a máról is beszél.

(Libri Kiadó, Budapest, 2014.)

Varga-Csikász Csenge

Vári Fábián László: Jég és korbács

Jég és korbács. Ugyan mi juthat eszünkbe először erről a két szóról? Bennem mindeképp valami kemény, rideg-hideg és aszkézist idéző érzést keltett – és itt most ne negatív értelemben vegyük az önsanyargatást. Félve vettem a kezembe a kötetet, de nem is meglepő, ha az ember lánya (vagy fia) először kerülgeti, mint macska a forró kását. Olyan kis menekülési vágy alakult ki bennem a címet olvasva, mint amikor a páciens tudja, hogy szükséges belemerülni egy fájdalmas emlékbe, mégis napokig, hetekig vagy hónapokig halogatja, elnyomja magában azt. De meg lehet-e úszni a fájdalmat a fejlődés érdekében – tesz fel a kérdést általában a pszichológusok, a választ pedig legbelül (ha sunnyogva is) mindannyian tudjuk. Nem lehet. A *Jég és Korbács* okozta kín pedig genetikailag kikerülhetetlen számunkra, hiszen ott csörgedezik minden magyar *vérér* birtokosában.

A kötet első versét olvasva be is igazolódik a félelmünk: mellbevágó képek várnak minket először helyett az *Ajánlás nélkül* című költeményben. A vers pár során túlhaladva, ha nem figyelünk eléggé, már maga alá gyűri elménket az intenzív szimbolika. A végére érve pedig megértjük, hogy mekkora jelenősége is van egy kötet nyitóversének, és nekem eszembe jutott Ady Endrétől *A magyar ugaron*, aztán a második versszakban önkéntelenül is asszociálhattam Kányádi Sándor *Valaki jár a fák hegyén* című remekére. Talán itt, amikor felidéződött bennem ez utóbbi vers (ami az egyik a személyes kedvenceim közül), már meg is adtam magam Vári Fábián László költői eszközeinek. Szembeállítva a „*Valaki jár a fák hegyén,/ mondják: Úr minden porszemen...*” és „*s bár nem vagy te úr egy porszem fölött se,/ a borotva kezében nyitatlan éled...*” sorokat rögvest helyére parancsolják az emberi lét kozmoszbeli hovatartozását. Mondhatjuk úgy is, hogy az egyre gyakrabban látott vendégünk, a kedves EGO hirtelen megtalálja az otthonunkban villogó EXIT jelzést, és kitessékeli magát az ajtón.

Az *Akit bölcsőbe szültek* című vers egésze társadalomkritikát foglal magába. Az utolsó versszak erős csattanójával, az „*Én vagyok tán az utolsó,/ akit bölcsőbe szültek*” sorokkal érzékelteti az emberség fontosságát. Mit jelent embernek, emberinek lennem? Miben nyilvánul ez meg? Megérdemlem-e, hogy embernek nevezem magam? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre ébreszthet rá minket a mű további néhány sora is: „*Gazdátlan glória lángol,/ szökik alóla a szent,/ átvált mélyrepülésbe - / neki is jobb odalent.*” Ez a versszak kettős kérdést vet fel számunkra: akarunk-e mi szentekként élni, vagy egyszerű embernek jobb, könnyebb lenni; vagy esetleg a szentek sem szentek, hiszen leszöknek a gyenge emberi létbe? A mélyrepülés meddig vezethet? Még lejjebb? A következő versszak szomorú

válással kecsegtet, mert mint tudjuk: „*Már csak ilyen az ember, önzése határtalan.*”

Hasonló hangulatot áraszt a ciklus következő verse is, mely *Az utolsó előtti napon* címet viseli, s már ebből a pár szóból is érezhetjük, hogy nem túl reményteli sorokat olvashatunk: „*Föléje hajlik komoran,/ bámulja művét az Isten.*” Találkozunk egy lemondó istenképpel, aki gonddal borított arccal számlálja birkaszellemű teremtményei tetemeit: „*S számlál az Úr: a tengeren/ lebeg egy milliárd halott.*” A Teremtő „*Szemében vérző csillag ül/ és gond a homloka mögött.*” Noé történetéhez hasonlóan „*A föld ismét nagy víztükröz:/ egy szárazulata sincsen.*” A művet egyszerre öleli körül a menthetetlenség és a tehetetlenség atmoszférája, ezt pedig súlyosbítja az a tény, hogy ismét az egyik legnagyobb természeti csapással kell szembe néznünk, hiszen ahogy már Petőfi Sándor is megírta: „*Azért a víz az úr!*” Bár ez most nem a hős lazacok ideje, az alkalmazkodóbb, belenyugóbb személyiségű egyének a gyávaság ajándékában részesültek. Ők a kiváltságosok, „*akik a vízzel megbékéltek*” és akiknek a Mindenható „*kopoltyút adott.*” Hagy tátogjon a sok néma, mint hal...

A következő oldalra lapozva, a *Két fénybogárban* már az egyéni sors kerül a fókuszpontba. Ez a munka öt strófában foglalja össze milyen, amikor az embert a saját gyávasága bekebelezi. A sorok között kirajzolódik előttünk egy tükör, mely egyre élesebben láttatja meg előttünk azt az arcot és azt a *két fénybogarat*, amely az egykor tűztől csillogó szemünk helyén lapul. A szégyen álarca mögött valaki elveszett, „*mégsem fáj semmi,/ de látni se látok.*” A vers a lélek haláláról szól, melyet oly sok utcát járó szürke szempárban és sajnos a tükörben is felfedezhetünk. A cikluson belül még muszáj megemlítenem a *Menj, lélek* című verset, melyet ha röviden kellene jellemeznem, ezt mondanám: garantált a libabőr. Egy kisgyermek halála egyébként is szívbemarkoló, de a „*Szeretlek Anya, nagyon szeretlek*” kiszólás lélegzetet elakasztóan ragadja ki azt az egyetemes fájdalmat, amit ilyenkor egy szülőanya érezhet.

Vári Fábián László azért mégsem hagyja olvasóit egy teljes kötetben keresztül ebben a letargikus állapotban. A második cikluson, a MÍTOSZTÖREDÉKEN végighaladva értékelődött át bennem az a kezdeti komolyság, amit a címmel kapcsolatban először éreztem. Mintha tényleg hirtelen és tudatomon kívül egy ősi szertartás részesévé váltam volna, úgy ragadtak magukkal a versekben lüktető ritmusok-rigmusok. Talán a művekben megjelenő nemes magyar ital, A BOR (így csupa nagybetűvel) is elbódított – persze csak gondolatban –, de kellően pozitív érzéssel hatott rám az a felszabadító nevetés, amit a versek humora váltott ki belőlem. Gondolok itt konkrétan a *Ha leszállván a nap* kezdetű műre. Bár én az első versszakban említett női delegációba sorolnám magam, mégis megesett velem, hogy értem, mit nem értek. A költő jó orvoshoz híven, a kezdeti fájdalmakra re-

mek orvosságot kínál: a nevetést. Akik ehelyett most a borra asszociáltak inkább, a verset tovább olvasva elfogadom az érveiket.

„A ser is jó ital,
a vodka is vidít,
mégsem szedhetem örökké
mások kertjeit.
Ők másképp mérik ezt,
s tán végzetes hiba -
a palackra is ráteszik:
Tokájszkoje vina.”

Innentől kezdve jelenik meg a kötetben az a táltosi szellem, amitől úgy érezhetjük, hogy Vári Fábián László tollát valami isteni motor hajtaná tovább a papíron. Őszinte és humoros, pajzán, de a költői nyelv keretein belül: *„Ott ejtem le fejem/ a Vénusz-domb tövén,/ szerelmes tettestársaim/ leülnek mind körém...”; „Most bódítson a bor!/ Szememre szoknya hull,/ ágyékomban a tájoló/ pörögni kezd vadul.”* A kötet egyszerre kényszerít nevetésre, gondolkodtat, elbódít és felszabadít. *„Képtelenség,/ hogy csak a könyvben írva/ virítson a szerelem bokra!/ Ez járt eszében,/ s rákapott helyben/ a Cabernet Sauvignonra”* – olvashatjuk a *Veránkai románcban*.

Az utolsó és egyben címadó ciklus a *JÉG és korbács* – nyitánya öt *Nyolcsoros*, József Attila nagysága előtt tiszteleg. Jellemző a lírai énré a tehetetlenség miatti zaklatottság: aggódik a jövő gyermekeiért, többször is az angyalokat szólítja. Ezzel az érzéssel vegyül a haza iránt érzett szeretet, tisztelet és önzetlenség is; egyszerre védelmezi a naiv fiataalt, akin még *„rajta a szerelem szaga”*¹ a modernkor démonjaitól és gyötrődik látva az ezzel szembeni tehetetlenségét: *„De mindéig követték őket az árnyak,/ s fiaik lehajtott fejjel jártak/ e tűzreValó Világban. Iszonyodom!”*

Vári Fábián László színes palettáról dolgozott, így bárki kedvére, szellemi egészségére és rekeszizmai karbantartására valót találhat a *Jég és korbácsban*. Megkockáztatnám a bárki alatt még a reálvilágon haladókat is: *„Mikor az Úr a jövőt programozta,/ s szájában haszonra/ fordult az ige,/ ott méretett ki a korszakok hossza,/ akkor zizegett fel/ az idő szíve./ Várván az első napfogyatkozásra,/ felpörgette/ az izzó glóriát,/ s a napra forduló kerék agyában/ elindította/ a memóriát.”*² Mozgaszuk meg kicsit mi is a memóriát! Egy pohár zamatos bor mellett...

(Írók Szakszervezete, Budapest, 2010)

¹ *Te magasba menekült haza* című vers

² *A Gikhon partjain* című vers

Badi Györgyi

Üzenet a magyar Gulágról

Kelemen Erzsébet: Itt ragadt lélek

Kelemen Erzsébet Debrecenben élő tanár, sokoldalú költő- és író, írt már novellákat, verseket, ifjúsági történelmi regényt, drámát, emberismeret- és etiketankönyvet, monográfiát, és képverseiből többször rendeztek kiállítást.

Az idei ünnepi könyvhétre megjelenő kötete egy kegyetlen korszak visszhangja. A huszadik század sok traumája közül az 1950-es éveket is megjeleníti, s eszközül a pszichothriller műfaját választotta az író. A könyv címe is különleges: *Itt ragadt lélek*, amit akkor szoktak mondani, ha a halott lelke nem tud eltávozni. Napjainkat és a huszadik század közepét úgy varázsolja elénk Kelemen Erzsébet, hogy valóságos és fiktív események követik egymást, s a képzeleti és valóságos elemek a valóságnak és fantáziának váltakozásával megdöbbentő lélektani hatást váltanak ki az olvasóból. A mű főszereplője egy lakásbiztosító cégnél dolgozó fiatal lány, Hegedüs Emília: őhozzá beszél az itt ragadt lélek. A lélek jelenlétét senki más nem érzékeli (ezért is tartják furcsának, sőt egyesek örülnek Emit a viselkedése miatt), mígnem belép egy ügyfél, aki nemcsak hallja, de társalogni is kezd a lélekkel: „Nézze, én nem megyek máshoz! – ült le a férfi határozottan az asztalhoz. [...] – Azt mondta, hogy menj a másik asztalhoz! Akkor hát menj innen! – szólalt meg durván, keményen az asztal baljáról egy hang. – Nem magával beszélek, tehát kérem, ne szóljon bele! – intette le a férfi a legnagyobb természetességgel, de kissé ingerülten a láthatatlan tolakodót. [...] – Maga hallotta...?! – a döbbenettől a nő nem tudta folytatni a kérdését, csak a fejével oldalra intett.”

Olvasás közben Debrecen utcáin járunk. Szeretettel és büszkeséggel ad pontos leírást az író a város sokkal régebbi múltjáról, a kollégiumról, az egyetemről.

A magyar és a szovjet Gulágot megjárt lelket a bosszú értelmetlen vágya nem engedi eltávozni. Nagyon megrendítő, hogy a meghalt előd bűneit az itt ragadt lélek az utódon torolja meg: „nem tudtuk, hogy az itt ragadt lélek lánya az áldozat. [...] – De miért bánt a lány apja engem? – Aztán egész csendesen hozzátette: – Hiszen én nem tehetek erről!” Izgalmas párhuzam a könyvben az embertelen táborparancsnok unokájának és a táborba hurcolt rab unokájának a lélektani találkozása.

A könyv hiányt pótol: valós eseménye, amiről máig sokan nem tudnak, hogy 1950. június 23-án éjszaka a Dráva mellől egy 15 km-es sávból, majd a következő három évben az egész ország területéről 2500 családot hurcoltak el az Alföldre. Kényszermunkatáborokba zárták, lelkileg és fizikailag terror alatt tartották őket.

Az író hihetetlen érzékenységgel mutatja meg az olvasónak azokat az érzéseket, amelyek a múlt keserű emléke miatt nemcsak a túlélőkben, hanem a leszármazottakban is máig él. Megdöbbentő az a képessége, hogy hitelesen ír azokról az érzelmekről,

amelyeket az üldözöttek éreztek még a szabadulásuk után is. „Mert szégyellte magát. Nemcsak a család megpróbáltatása élt benne így, de mások cselekedetei miatt is. Mert értéket tagadtak meg a gonosztevők, s ez szegényre kényszeríti a megalázottat. Ő megtapasztalta, mit jelent a kollektív szegény. Viszont ennek a kollektív feloldására nem volt lehetőség. Elszigetelve, még mindig megrettenve élnek (akik, még élnek) a szélrózsa minden irányában az áldozatok. [...] Ebből a magányból minden elhurcolt részesül. Minden családtag, minden leszármazott. Áthidalhatatlan szakadék keletkezik az itt maradottak, az elhurcoltak szenvedéseiből soha nem részesülő személyek és a valamikor a munkatáborba száműzöttek között. S a részvét nem oldja fel ezt a távolságot.”

Az igaz barátság leheletfinom ábrázolása megindító. „A férfi állt és szótlánul nézte a két barátnőt: a síró és a vigasztalót. Ez ellen semmit nem tehet. [...] Hiszen ez egy rendkívüli erős barátság. S ettől szép.”

A regényben megjelenő képversek drámaisága felzaklató, az író a közel 10.000 ember tragédiáját három *Magyar Gulág* címet viselő vizuális költeményben képi valósággá formálja.

Magam is érintett vagyok: a tizenkét tábor egyikében voltam a családommal, és harminckilenc hónapig éltünk négy és fél négyzetméteren egy barakkban. Mélyen megérintett Kelemen Erzsébet könyve, hiszen olyan irodalmi feldolgozást még senki sem készített a velünk történt tragikus eseményekről, aki nem volt érintett. Mi is megörökítettük az emlékeinket visszaemlékezések formájában, tíz éve már beszélünk a velünk történekről, az emlékeink felelevenítése a hosszú hallgatás után fájdalmas sebeket szakított fel, de abban a reményben tettük, hogy ne fedje be a felejtés pora a velünk történeteket. Tudjuk, hogy az elhallgatás az emlékek halálát jelenti, és ez igaz a történelmi emlékezetre is. Ez a könyv más dimenzióba helyezi az eseményeket, s talán segít abban is, hogy a fiatalok végre olvassanak róla, és így bekerül majd a történet a közösségi emlékezetbe is. Valamilyen oknál fogva az iskolában nem kötelező tananyag, tanártól függ, hogy beszélnek-e róla, pedig 1956 sem érthető igazán a Rákosi-korszak sokoldalú ismerete nélkül.

A képvers sajátos irodalmi világ: a szöveg és a kép külön-külön is üzen. A Hortobágyon a kilenclyukú híd közelében felállított vasúti sínből készült kereszt jelenik meg a regényhős egyik művében: a „megalázott meggyötört nemzet / öt sebből vérző sebe / öt sebből vérzik az ország teste” tágabb értelmű gondolatokat fejez ki.

„drága nagypapa, soha nem láttam az arcodat!”, „a csontjaikkal bezsírozzuk a földet” *Magyar Gulág* (1) – aki ismeri a táborokat, annak egyértelmű a sorok jelentése.

Nagyon szeretem a töviskoszorús kép köré írt sorokat: az „istállóban születtem, mint Jézus / azon az éjjelen / vacogtam-fáztam: állatok lehelete nem melegített” *Magyar Gulág* (3) című versből.

Reményeim szerint, aki elolvassa ezt a könyvet, empátia és részvét ébred benne, és érintetté válik lélekben is.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015.)

Péter Péter

Versparódiák

Kocsmadal

(Petőfi Sándor)

Mint a mágnes, vonz a kocsmá,
ha kell, ha nem, bemegyek,
s mintha sok-sok pénzem volna,
egy-két fröccsöt lenyelek.

Jöhet vodka, száraz veres,
szalonsör egy kriglivel,
s amit emberfia keres,
elmeleg Isten hírével.

Folyékonyá lesz a pénz itt —
bánja ló, kit érdekel!?
Ide még egy tele kriglit —
pénz azért van: menjen el!

De csak, hogyha szomjas vagyok,
akkor iszom, gyerekek;
s hogy én mindig szomjas vagyok,
arról már nem tehetek.

Ha meghalok, poharamat
a mennyben újra töltik —
onnan iszom le magamat
majd én a sárga földig.

Imádom a vak katonákat

(Szép Ernő)

Imádom a vak katonákat,
kiket Istenke megteremtett,
mert mind, mind fehér lovat kapnak —
a vak magyar vak lóra termett.

Jaj, de nagyon irigylem őket,
mert szép nagy fehér puskát kapnak,
amihez az angyalkák még egy
nagy marék vaktöltényt is adnak!

Vigyázz! Óvjon tőlem Isten!*(Karafiáth Orsolya)*

Törvény a jaj is — szétkócolt zománc.
Okos fejed most milyen együgyű!
Vigyázz! — lehull a vakolat rólam;
őszi oltalmam megnyüvi a nyű.

Na jó, hát kártyán nyertem szerelmed.
Ne felejtsd el — vagy marjon szét a mész!
Védjen Isten ott a stúdióban —
ahova küldlek, mindig odamész...

Tündérméreg ebem vagy — én a gazdi.
Őszülés történt. Kell a hely nekem.
Lopott gonoszság habzik csak, persze,
akárcsak söröm, a Heineken — — —

Persze, kizárlak, csakhogy magamra
hagyj néha, s ne tudd: ürül a krigli.
Ha tudsz, akkor menj, duplán csocsózzál,
és ne várd ki, hogy rozsdul a rigli!

Egy lény vagyok, ötvenkét kilós.
Tudd meg: még hatvan kilót leadok —
és ha nem csal meg tudatalattim,
akkor már mínusz nyolc kiló vagyok!

Kánikula az udvaron**Vers kisiskolásnak***(Kányádi Sándor)*

Itt van a nyár, meleg is van —
izzad is a Palya;
hogyha jobban megnézed, hát
fején van a haja.

Az udvaron áll a nyárfa,
alatta a tehén,
és a tehén mellett pedig
az izzadó legény.

Ne félj, Palya, ne félj semmit,
majd megjön a hideg!
Én is írtam lám egy verset —
csak nem tudom, minek!

Árpás Károly

Egy izgalmas nap

1959. 07. 31.

Július utolsó péntekje volt. Megint ott töltöttem az időt a kiskőrösi nagyszüleimnél, mert június huszonegyedikén megszületett a kisöcsém Jánoshalmán, és édesanyám ragaszkodott a múlt tapasztalatához.

Különböen korábban is itt éltem, de azért is lehetett jó kapcsolatom a nagyszüleimmel, mert kilenc hónaposként már beszélni tudtam, ám nem voltam veszedelmes, hiszen csak háromévesként tanultam meg járni. Nem kellett félni, hogy történne velem valami.

Ezen a délután a konyhában az ajtó melletti sarokban egy sámli ülve hallgattam a dobozos hangszórón a Kossuth rádiót. Ugyanis volt megemlékezés Petőfi Sándor százöt éves eltűnéséről, haláláról.

Breinik Magdolna dédnagyanyám ott ült a konyha sarkában a szekrény és a lavór melletti kihajtható faszéken, és ő is hallgatta a rádiót.

– Karcsika! Értetted, amit hallottál?

– Igen, Magdi néni.

– Karcsika! Gyere velem, mutatok neked valamit.

A műsor vége után fölvettem a szándálomat. Ő meg magára terített egy kendőt. Kimentünk a konyhából. A gangon dolgoztak a kötelesek. A nagyanyám kerékhajtó volt, a nagyapám meg madzagot font sétálva a gangon.

Az öregasszony szólt a fiának:

– Petár! Sétálunk egyet a dédunokámmal.

– Szerencsés eseményt, édesanya! – felelte a nagyapám.

A Rákóczi utcán elmentünk a térig a katolikus templom mellett, kézen fogva. Óvatosan átmentünk az országúton, majd a tanácsházával szemközti oldalon elmentünk egy nádtetős házig. A vert földből készült ház fala be volt vakolva, tapasztva. A padlás deszkákkal volt zárva. Az ablakokat takarta a zsalugáter. A bejárati ajtó be volt zárva. Nem mehettünk be, pedig a falon ott volt egy koszorú.

Az öregasszony mesélni kezdett.

– Karcsika! Ez a ház 1821-től 1859-ig Makovinyi Márton borbélymester tulajdona volt, tőle bérelte Petőfi édesapja. Ebben a házban született, valószínű, hogy az utcai szobában. De 1824-ben elköltöztek Kiskunfélegyházára. A házat 1859-ben örökölte a borbély lánya, Makovinyi Klára. 1863-ban apósomnak, Martinovics Györgynek a testvére, Martinovics Pál kötélfonó mester és neje, Varga Teréz lett a tulajdonos. Bár nekem nem mondták el, hogy hogyan és miért vették meg, de az udvar olyan tágas volt, hogy lehetett ott dolgozni. Ettől a házaspártól vette meg

a házat 1878. május huszonegyedikén az Írók és Művészek Társasága nyolcszáz forintért, Jókai Mór volt az ügyintéző. A ház csak 1880. június nyolcadikán került a társaság tulajdonába. 1880. október tizenhetedikén volt az ünnepség. Ekkor már tizennégy éves koromban itt voltam Bajáról látogatóban Kiskőrösön – az iskolánk küldöttségével.

Mivel nem mehettünk be, ezért elindultunk a tér közepe felé.

– Karcika! Nézd csak! Itt volt a mézárszék, ahol Petrovics István dolgozott! De csak az alapokat láthatod. Ott távol van egy forráskút.

Kongott a harang tizet. Ezek szerint már hat óra volt. A nap eltűnődött a háztetők mögött.

– Karcika! Abban az evangélikus templomban keresztelték Petőfit – mutatott a toronyra dédnagyanyám.

– A dajkája meg az evangélikus temetőben van eltemetve.

Beborult az ég.

– Karcika! Nem megyünk el oda.

Mivel látszott egy villámcsík, ezért elindultunk haza.

Amikor megérkeztünk, akkorra már vége volt a munkának.

A konyhában vacsorázni készült a család. Az asztal körül ott ültek: a kilencvenhárom éves dédnagyanyám, vele szemben a hatvanegy éves nagyapám. Az egyik oldalon a huszonkilenc éves Petár és a huszonöt éves Gyurka, a két fiuk, aki megjött. A másik oldalon a huszonhét éves Juliska lányuk, aki szintén hazaérkezett, és az ötvenegy éves nagyanyám. Én meg egy sámlin ültem egy hokedli előtt – arra terítettek.

A nagyanyám kelkáposzta-főzeléket tett lábosban az asztal közepére, a nagyapám kenyereket szelt. Először imádkoztunk, majd jó étvágyat kívántunk. A vacsora után mindenki ihatott vizet vagy szódát. Odakint dörgött az ég. Én meg kaptam a nagypapától egy kockacukrot – a tűzhely melletti szekrényből vette ki a barna papírzacskót.

A vacsora után a három gyerekük átment a ház hátsó szobájába.

Engem a konyhában lavórban megmosdatott a nagyanyám, aztán be kellett mennem az utcai szobába. Felkapcsolták a villanyt, ezen kívül hallottam, hogy még szól a rádió. A gang ablaka melletti díványon meg volt ágyazva, fölvettem a pizsamámat. Aztán lefeküdtem, és magamra terítettem a pokrócot.

Bejött a dédnagyanyám, és a nyitott szekrényajtó mögött fölvette a hálóingét. Majd kibontotta a kontyát és megfésülte a haját. Szinte a csípőjéig ért. Utána befeküdt az ágyba, amely olyan nagy, pontosabban kettős volt, mint a szüleimé.

Bejött a nagyanyám is, ő is hálóinget vett fel a szekrényajtó mögött. Ám nem fésülködött, mert rövidre vágott haja volt. Majd befeküdt az ágyba az anyósa mellé.

Benyitott a nagyapám pizsamában.

– Karcsika imádkoztál?

– Hogyne, nagypapa. Jó éjszakát kívánok!

A férfi megcsókolta az édesanyjának a kezét, a feleségének megpuszilta a homlokát.

– Jó éjszakát, szép álmokat!

Amikor kiment, lekapcsolta a villanyt, majd a konyhában a rádiót is.

A sötétben megszólaltam.

– Jó éjszakát kívánok! A nagypapa hol alszik?

A nagyanyám válaszolt:

– Az oroszok iskolai kórházából vásárolt egy vaságyat, és az ott van a konyhában a tűzhely előtt. Aludjál!

Becsuktam a szemem, és közben irigykedve gondoltam a jánoshalmi hatalmas Schwarz-házra, ahol a szüleim éltek, miután elköltöztek a Peták-házból. De ott is csak ritkán voltam, mert hároméves koromig sok időt töltöttem itt Kiskőrösön.

Odakint döngetve az ablakot zuhogott az eső.